

Rozalia Wojkiewicz

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

ORCID: 0000-0002-9085-5138

Młodopolskie *Kontrasty* Loli Szereszewskiej*

1.

O życiu i twórczości Loli (właśc. Leonii) Szereszewskiej *de domo* Rotbard, poetki żydowskiego pochodzenia, zachowało się niewiele informacji. Przyszła na świat 28 stycznia 1895 roku w Warszawie jako córka Pawła (Pesacha) Rotbarda (1871 – 29 czerwca 1933) – mecenasa sztuki, członka prezydium Zarządu Żydowskiego Towarzystwa Krzewienia Sztuk Pięknych, społecznika. Pisano o nim, że był „jednym z najbogatszych Żydów w Warszawie” [„*A wiste skandal*”... 1935: 8; zob. także: *65 tys. złotych*... 1933: 5; *Z karty żałobnej*... 1933: 10]¹. Matka – Rozalia (Rojza/Róża) z domu Margulies (ok. 1875 – 26 kwietnia 1960) zajmowała się filantropią. Działała w zarządach Towarzystwa Pomocy Ubogim Położnicom Żydówkom, Żydowskiego Towarzystwa Ubogich Matek w Warszawie

* Artykuł powstał w ramach pracy nad zbiorem utworów Loli (Leonii) Szereszewskiej, opublikowanym w 2024 roku [zob. Wojkiewicz 2024]. Niniejszy tekst – zmodyfikowany, poświęcony zbiorowi krótkich poematów prozą pt. *Kontrasty* – został przesłany do redakcji „Poznańskich Studiów Polonistycznych. Serii Literackiej”, przedstawiony do recenzji i przyjęty do druku przed wydaniem książki.

¹ Opublikowano również nekrologi [zob. np. „*Nasz Przegląd*” 1933, nr 182: 10, nr 183: 19, nr 185: 10] i fotografię Pawła Rotbarda [zob. „*Nasz Przegląd Ilustrowany*” 1933: 6].

[zob. *Kalendarz Informacyjno-Encyklopedyczny...* 1912: 378; *Zabawy* 1914: 2; *Zebranie Tow. Pomocy...* 1914: 3; *Zebrania* 1915: 2]².

Szereszewska miała dwóch braci. Michał (22 lipca 1898 – 29 listopada 1943) – uczeń Szkoły Realnej Kazimierza Nawrockiego w Warszawie (1914–1917), plutonowy 36 Pułku Piechoty Legii Akademickiej – w styczniu i lutym 1918 roku brał udział w walkach o Lwów i Małopolskę Wschodnią; studiował na Politechnice Warszawskiej, był inżynierem technologiemi [zob. APW; Getter, Schall, Schipper, red. 2002: 424].

Henryk (14 listopada 1904 – 30 sierpnia 1993) uczył się w Gimnazjum im. Michała Kreczmara (1915–1922) i Gimnazjum Męskim im. Stefana Żuchowskiego w Warszawie (1922–1926); w 1920 roku, podczas wojny polsko-bolszewickiej, pełnił służbę w straży obywatelskiej. 23 czerwca 1931 roku skończył studia na Wydziale Prawnym Uniwersytetu Warszawskiego, został adwokatem [AUW; *Zajście na plaży* 1925: 6].

Leonia wyszła za mąż 2 marca 1915 roku za Henryka Hermana Szereszewskiego (18 listopada 1890 – 13 kwietnia 1961) – syna Salomona i Stefani *de domo* Wilder, doktora nauk ekonomicznych, absolwenta Szkoły Handlowej Zgromadzenia Kupców miasta Warszawy oraz Uniwersytetu w Kijowie (1914). Po powrocie do kraju Henryk Herman pracował w Fabryce Wyrobów Tytoniowych I.L. Szereszewski S.A. w Grodnie, a od 1916 roku w bankowości. Od 1922 roku pełnił funkcję wiceprzewodniczącego zarządu Powszechnego Banku Depozytowego w Warszawie, organizował oddziały w Łodzi, Grodnie, Równem i Brukseli. W 1924 roku związał swoją karierę zawodową z przemysłem, osiem lat później został zastępcą dyrektora przedsiębiorstwa wyrobów gumowych Semperit [zob. *Czy wiesz kto to jest?*... b.r.: 301]³. Był członkiem Stowarzyszenia Humanitarnego „Braterstwo B’nei B’Rith” w Warszawie [zob. *Książka adresowa członków...* 1932: 90; por. np. *Stowarzyszenie Humanitarne...* 1932].

2 Rodzinę „b.p. Pawła Rotbarda” uwzględniono w spisie jubilatów członków Towarzystwa „Pomocy dla Sierot” [zob. *xxv lat działalności...* 1933: 79].

3 Tu wskazano błędny dzień urodzenia Szereszewskiego: 17 listopada [zob. *Czy wiesz kto to jest?* b.r.: 301; Pruszyński 1990: 334].

Ze względu na działalność firmy Bracia E.M.⁴ Czyż i H. Szereszewski w Warszawie pomiędzy Leonią a Henrykiem Hermanem „nastąpił układ na mocy intercyzy z dnia 12[25] lutego 1915 r., ustalający wyłączność majątku i wspólność dorobku” [zob. „Obwieszczenia Publiczne” 1933, nr 28a: 26; por. też ANW]⁵.

Przed I wojną światową Szereszewska bywała w Udziałowej (Pierwsza Warszawska Mleczarnia Udziałowa) – miejscu spotkań artystów, poetów i literatów Młodej Polski. Tę „arcymodną kawiarnię”, jak ją nazywano, odwiedzali: Franciszek Fiszer, Jerzy Guranowski, Bolesław Szczęśny Herbaczewski, Stanisław Leonard Kociemski, Antoni Lange, Jan Lemański, Bolesław Leśmian, Tadeusz Miciński, Stanisław Miłaszewski (który w 1937 roku doceni utwór Szereszewskiej w konkursie poezji), Kazimierz Przerwa-Tetmajer, Józef Relidziński, Władysław Stanisław Reymont, Julian Tuwim, Kazimierz Wroczyński – to oczywiście tylko wybór z parnasu gości.

Władysław Grzelak, autor wspomnień o cyganerii z Udziałowej, przedstawicielach środowiska literacko-artystycznego Warszawy w latach 1908–1913, poświęcił Szereszewskiej ważny, choć kąśliwy *passus*:

Jedną z kandydatek na kawiarnianą Safonę była Lola Szereszewska, przyszła autorka *Kontrastów* tudzież dwóch tomików poezji, wydanych własnym nakładem, co dla rodziny bankierskiej nie nastroczało chyba żadnych trudności. [Grzelak 1965: 191]

Kontrasty, zbiór krótkich poematów prozą, ukazały się w 1917 roku nakładem Gebethnera i Wolffa, wydawców dzieł najważniejszych pisarzy 2. połowy XIX i początków XX wieku (dość przypomnieć, że pod egidą Gebethnera i Wolffa publikowali: Maria Konopnicka, Eliza Orzeszkowa, Władysław Reymont

4 Eleazar vel Eugeniusz, Nikolus vel Mikołaj.

5 Leonia, jej matka i rodzeństwo byli współwłaścicielami posesji przy ul. Browarnej 16 (nr hipoteczny 2729) w Warszawie. W „Dzienniku Urzędowym Rady Narodowej i Zarządu Miejskiego m.st. Warszawy” odnotowano także Leona Endelmana i Władysława Moszkowskiego [zob. „DZURNIZM m.st. Warszawy”: 10; por. Bazyler 2023; Wolf].

i Henryk Sienkiewicz). Na kartach *Kontrastów* Szereszewska wskazała miejsce powstania niektórych utworów, można zatem wysnuć wniosek, że podróżowała po Europie; w 1914 roku była w Neapolu, w Rzymie, a także – dokładna data nie jest znana – we Florencji, Mesynie, Berlinie i Sztokholmie.

Rok 1917 można uznać za przełomowy – poetka otrzymała wówczas wyróżnienie za nowelę *Amenophis IV* w konkursie zorganizowanym przez redakcję czasopisma „Sfinks” [zob. *Konkurs na nowelę* 1917: 2–3; *Nasz konkurs* 1917: 95; *Same autorki* 1917: 2]⁶. Utwór poświęcony władcy starożytnego Egiptu dołączyła do opublikowanego dwa lata później tomu „fantazji historycznych” *Trimûrti* (Skład Główny w Księgarni Gebethnera i Wolffa, Warszawa 1919). Zbiór ten poetka zadedykowała „światlanej pamięci przyjaciółki” – Izabelli Krystall – skrzypaczki żydowskiego pochodzenia, która zmarła w 1918 roku z powodu zakażenia po skaleczeniu ust o wyszczerbiony kieliszek [zob. np. Mączewska 2016: 87].

Państwo Szereszewscy mieli dwie córki: 8 grudnia 1919 roku urodziła się Dagmara Zofia, 28 czerwca 1921 roku przyszła na świat Elżbieta Mirosława.

Ze wzmianek prasowych [*Bal Akademickiej Korporacji*... 1928, nr 1: 22, nr 2: 6, nr 3: 10; *Bal Akademickiej Korporacji*... 1929: 8]⁷ można się dowiedzieć, że 14 stycznia 1928 i 5 stycznia 1929 roku poetka pełniła funkcję gospodyni na warszawskich balach Akademickiej Korporacji Syjonistycznej Zelotia⁸.

W latach 30. XX wieku Szereszewska opublikowała zbiór wierszy i krótkich poematów prozą pt. *Ulica* (Skład Główny w Księgarni Gebethnera i Wolffa, Neuman & Tomaszewski. Zakłady Graficzne we Włocławku, Warszawa 1930) oraz dwa tomy poezji: *Niedokończony dom* (Księgarnia F. Hoesicka, Warszawa 1936) i *Gałęzie* (Księgarnia F. Hoesicka, Warszawa 1938). Utwory ogłaszała również na łamach polskich oraz polsko-żydowskich czasopism: „Ewa. Pismo tygodniowe”, „Chwila”, „Czarno na Białym”,

6 Uwagę zwraca godło Szereszewskiej: granaty i węże.

7 O edukacji Szereszewskiej brak informacji w archiwach.

8 AKS Zelotia powstała w Warszawie w 1921 roku; w 1925 roku powołano do istnienia AKS Zelotia we Lwowie. Więcej na ten temat w publikacji *Żydowski Akademicki Ruch Korporacyjny w Polsce w latach 1898–1939* [zob. Pater 2002: 3–20].

„Czerwony Sztandar”, „Gazeta Robotnicza”, „Gong” (dodatek do „Czarno na Białym”), „Ilustrowany Dziennik Ludowy”, „Kamena”, „Kino. Tygodnik ilustrowany”⁹, „Naokoło Świata. Ilustrowany miesięcznik”, „Nasza Opinia”, „Okolica Poetów”, „Robotnik”, „Ster. Tygodnik żydowski do spraw polityki i kultury”, „Sygnały”, „Szpilki”, „Tydzień Literacki Polski Zbrojnej. Nauka. Literatura. Sztuka”.

Współtworzyła środowisko literackie ówczesnej Warszawy – 2 lutego 1930 roku wzięła udział w *Wieczorze poetek* w klubie Wizo; swoją twórczość prezentowały wówczas m.in. Sulamita Szapiro i Melania Wassermanówna, a Thea Weinberg wygłosiła odczyt *O poezji i kobietach* [zob. *Wieczór poetek* 1930: 1; *Wieczór poezji Wizo* 1930, nr 30: 2, nr 31: 6, nr 32: 8]¹⁰. Z notatki prasowej wiadomo, że Szereszewska przeznaczyła pieniądze „na dożywianie ubogiej diatwy szkolnej” [*Turniej kwiatów, gwiazd...* 1933: 5].

W 1937 roku poetka otrzymała trzecią nagrodę (50 zł) za liryk zatytułowany *O książkach* w konkursie na wiersz o książce. O werdykcie zadecydowali Antoni Bogusławski, Stanisław Miłaszewski oraz Kazimierz Wierzyński, zaproszeni przez Związek Księgarzy Polskich [zob. *Rozstrzygnięcie konkursu* 1937: 4; *Rozstrzygnięcie konkursu na wiersz...* 1937a: 4; *Rozstrzygnięcie konkursu na wiersz...* 1937b: 6]¹¹.

W kolejnym roku Szereszewska intensywnie pracowała twórczo. W lutym przebywała w Priessnitz Sanatorium w Lázně Jeseník (do 1947 roku Gräfenberk), ośrodku specjalizującym się w wodolecznictwie z wykorzystaniem metod terapeutycznych Vinzenza Priessnitzza, założyciela placówki. O pobycie „na kuracji” poinformowała Kazimierza Andrzeja Jaworskiego, któremu przesłała

- 9 Prawdopodobnie poetka podpisywała wiersze inicjałami. W 20 numerze „Kina. Tygodnika ilustrowanego” z 1933 roku opublikowano utwór Szereszewskiej pt. *Marlena Dietrich* [Szereszewska 1933: 6] oraz sygnowany inicjałami L.Sz. liryk pt. *Friedric March* [L.Sz. 1933a: 2].
- 10 Zob. także – kontekstowo – publikację pt. *Dziennikarki międzywojennej prasy polsko-żydowskiej (wstępne rozpoznanie)* [Szablowska-Zaremba 2014: 34–48].
- 11 Liryk *O książkach* ukazał się na łamach czasopisma „Ster. Tygodnik żydowski do spraw polityki i kultury” [Szereszewska 1937a: 7] oraz w tomie *Gałęzie* [Szereszewska 1938: 8].

swoje liryki z prośbą o ocenę i publikację na łamach miesięcznika literackiego „Kamena”:

28 II 38

Szanowny Panie Redaktorze.

Ucieszyłam się szczerze książką i listem, za które najserdeczniej dziękuję. Ponieważ odbywam kurację w Gräfenberku, więc tutaj przesłano mi list sz[anownego] Pana. Książka – niestety – została w domu. Przeczytałam ją po powrocie z olbrzymią przyjemnością. Jeszcze raz bardzo dziękuję za przeżyty dar.

Wielką radość sprawiły mi przychylne słowa o moim tomiku [*Gałęzie* – R.W.] i wiadomość, że wiersz [*Portret poety* – R.W.] ukaże się w „Kamieniu”. Po powrocie pozwolę sobie przesłać większy wybór wierszy – o ile będą na poziomie. Bo właśnie się rodzą!!

Sprawa wydawania książek u pana Steinsberga przedstawia się mniej więcej tak: na ogół autorzy płacą około 80–100 zł za taki tomik jak mój. Jako znajoma p. Steinsberga¹² zostałam jednak uprzywilejowana i zwolniona z wszelkich kosztów. Co to znaczy protekcja, prawda?

A więc jeszcze raz piękne podziękowanie i serdeczny uścisk dłoni przesyłam

Lola Szereszewska [MNL 1]¹³

Lektura kolejnego zachowanego listu – z 30 kwietnia 1938 roku – odsłania kulisy publikacji innych wierszy Szereszewskiej, np. *Afryki*:

Warszawa

30 IV 38

Szanowny Panie Redaktorze.

Raz jeszcze serdecznie dziękuję za książkę, która mi się ogromnie podoba. To piękne, że Pan o mnie pamiętał.

12 Marian Steinsberg (1887–1943) – księgarz, wydawca, właściciel wydawnictwa Księgarnia Ferdynand Hoesick; zmarł w getcie warszawskim.

13 Papier listowy opatrzony logo sanatorium: *Priessnitz Sanatorium Gräfenberk Č.S.R.*

Dziękuję za wydrukowanie „Portretu poety” – miał Pan rację, nie jest to wiersz specjalnie udany.

Załączam dwa ostatnie moje wiersze: „Jarzębinowy różaniec” i „Afrykę” i bardzo proszę o łaskawą odpowiedź, czy nadają się do druku. Muszę przyznać, że moim ulubieńcem jest teraz „Afryka” (megalomania, prawda?) i cieszyłabym się bardzo, gdyby ją Sz. Pan zatrzymał dla Kameny.

Zechce Szan. Pan przyjąć wyrazy najszczerzej sympatii i uznania, jak i serdeczny uścisk dłoni
od

Loli Szereszewskiej [MNL 2]¹⁴

W następnym roku Szereszewska zanotowała:

Szanowny i miły Panie Redaktorze –

Już dawno miałam do Pana napisać, ale wciąż zwlekałam sądząc, że się w końcu doczekam górskiego numeru „Kameny”.

Teraz jednak w połowie czerwca, jestem poważnie zaniepokojona.

Mówiła mi onegdaj pani Janina Brzostowska¹⁵, że Kamena ma się niebawem ukazać – chciałabym jednak potwierdzenie otrzymać wprost od Sz. Pana.

Uprzejmie proszę o parę słów i wiadomość jak się powodzi Sz. Panu i „Kamenie”.

Najserdeczniejsze pozdrowienia i wyrazy prawdziwej sympatii zechce Sz. Pan przyjąć od

Loli Szereszewskiej

Warszawa 17 VI 39 [MNL 3]

Wartość dokumentacyjną mają także kartki pocztowe, które poetka wysłała w 1938 i 1939 roku do Karola Wiktora Zawodzińskiego.

14 W latach 1933–1939 w „Kamenie” zamieszczono utwory oryginalne lub przekłady 160 autorów [zob. Jaworski 1965: 218].

15 Janina Brzostowska (1897–1986) – poetka, tłumaczka, powieściopisarka, członkini grupy literackiej Czartak, redaktorka pisma „Skawa”.

W jednej z nich (z 16 maja 1939 roku) nazwała go z sympatią „ojcem salonu literackiego”¹⁶.

W 1939 roku Szereszewska znalazła się wśród kandydatów do nagrody w plebiscycie *Kogo nie wolno pominąć w „Antologii poezji polskiej 1918–1940”*, zorganizowanym przez redakcję pisma „Skawa”. O wyborze zdecydowali czytelnicy. Nazwisko poetki odnotowano w ostatnim numerze gazety z lipca/sierpnia, w spisie znanych i znakomitych twórców, m.in. obok Jana Brzechwy, Kazimierzy Iłłakowiczówny, Jana Kasprowicza, Kornela Makuszyńskiego, Kazimierza Przerwy-Tetmajera, Juliana Przybosia, Leopolda Staffa, Juliana Tuwima i wielu innych [*Plebiscyt „Kogo nie wolno...”* 1939: 17–18].

Nie wiadomo, co działo się z Szereszewską po wybuchu II wojny światowej. Trop prowadzi do Lwowa¹⁷. W „Nowym Kurierze Warszawskim”, w numerze 212 z 1941 roku, zamieszczono artykuł *Czerwony klub pisarzy we Lwowie. Sylwetki tych, co zerwali z kulturą europejską*. Autor, ukryty pod inicjałami J.B., doszedł do wniosku, że „[t]rzeba zdjąć palto. Takie zarządzenie wyszło, wyjaśnia towarzysz woźny towarzyszce literatce Loli Szereszewskiej, komunistycznej bratanicy najbogatszego bankiera warszawskiego” [J.B. 1941: 2].

Mieczysław Inglot zwrócił uwagę, że poetka należała do grona „zrzeszonych debiutantów” Komitetu Organizacyjnego Pisarzy Lwowskich, który powstał 13 października 1939 roku na gruzach Związku Zawodowego Literatów [Inglot 1995: 22; zob. np. Czaykowski 1988: 12–38]. „Lwowską debiutantką” nazwała Szereszewską Joanna Chłosta [2000: 63].

W 1937 roku poetka ogłosiła utwór *Żołnierze* na łamach „Sygnałów” [Szereszewska 1937b: 10] – miesięcznika literacko-społecznego,

16 W Archiwum Karola Wiktora Zawodzińskiego [zob. BN 1] zachowały się następujące kartki pocztowe Szereszewskiej do Zawodzińskiego: zaproszenie na herbatę (29 czerwca 1938), życzenia świąteczne (6 kwietnia 1939) oraz zaproszenia na spotkanie (16 maja 1939) i „na skromną czarną kawę (przy niewielkim udziale szczupłutkiej garstki znajomych)” (14 czerwca 1939).

17 Opis lwowskiego epizodu życia Szereszewskiej wymaga zaawansowanych kwerend.

organu lewicy ukazującego się we Lwowie. Współpracowała z „Chwiłą” – lwowską gazetą o profilu narodowo-syjonistycznym.

18 września 1939 roku Wydział Polityczny Frontu Ukraińskiego opublikował pierwszy numer polskojęzycznego dziennika „Słowo Żołnierza”, dziesięć dni później zmieniono tytuł na „Czerwony Sztandar”, 4 listopada pismo przekształcono w organ Tymczasowego Zarządu Obwodu Lwowskiego, 12 grudnia wydawcą został Lwowski Komitet Obwodowy Komunistycznej Partii (bolszewików) Ukrainy i Obwodowy Komitet Wykonawczy. Na szpaltach tej gazety propagandowe utwory publikowali „niemal wszyscy” [Ingłot 1995: 54] członkowie komitetu, a następnie Oddziału Związku Pisarzy Radzieckiej Ukrainy.

W „Czerwonym Sztandarze” ukazał się wiersz Szereszewskiej *Towarzysze*, który warto przywołać w całości:

Powtarzamy codziennie najpiękniejsze słowo,
słowo, co wrasta w serce, jak dźwięk wrasta w ciszę,
a więc mówimy je sercem, tą najprostszą mową,
niech śpiewa hymn radości słowo: „Towarzysze”.

Jak słoneczniki w słońcu z podniesioną głową
dojrzewamy w treść ziarna. W liściach wiatr kołysze
pieśń nieustannej pracy, tętniącej miarowo
w skrzepłych mięśniach korzeni. Razem, towarzysze.

Dni moje i dni wasze splecione tak ściśle
jak jedno drzewo w liście poplątane z drugim,
jak bruzda obok bruzdy wyrzeźbione pługiem.

Trud mój równy waszemu, a myśl waszej myśli.
Więc kiedy mówię serce, niechaj serce słyszę
w tym najpiękniejszym słowie, w słowie „towarzysze”.
[Szereszewska 1941: 4; Kunert 2002: 16]¹⁸

18 Na łamach „Czerwonego Sztandaru” Szereszewska opublikowała także *Wakacje Mickiewicza*, utwór okolicznościowy z okazji 85. rocznicy śmierci wieszczki [Szereszewska 1940: 4].

Z zapowiedzi wydrukowanych w „Czerwonym Sztandarze” [Drugi numer „Almanachu” 1941: 6] wynika, że utwory Szere-szewskiej miały się pojawić w numerze 2 „Almanachu Literackiego” – pisma Lwowskiej Organizacji Związku Pisarzy Radzieckiej Ukrainy, nakładem Państwowego Wydawnictwa Mniejszości Narodowych. Pierwszy – i ostatni – numer kwartalnika ukazał się 30 kwietnia 1941 roku [Drugi numer „Almanachu” 1941: 6; zob. też Inglot 1995: 69; Chłosta 2000: 54]. Tom poetycki Szere-szewskiej uwzględniono również w planie wydawniczym lwowskiej filii Państwowego Wydawnictwa Mniejszości Narodowych na rok 1941 [Chłosta 2000: 50]. W tym miejscu ślad się urywa.

Wspominając czasy niemieckiej okupacji, Jan Brzoza pisał:

Terror wzrastał się z dnia na dzień. Wielu pisarzy żydowskiego pochodzenia wtedy zginęło. Sam na własne oczy widziałem pędzoną na śmierć przez ulicę Brajerowską Halinę Górską, Deborę Vogel i Stanisławę Blumenfeldową. Znany poeta lwowski Henryk Balk zastrzelił się w parku, słyszałem o śmierci Karola Drezdnera, Zuzanny Ginczanki, Dawida Kenigsberga, Loli Szereszewskiej, Włodzimierza Jampolskiego, Ostapa Ortwina, Szudricha i wielu innych [...]. [Brzoza 1967: 113]

Lola Szereszewska oraz jej córki, Dagmara i Elżbieta, zostały zamordowane 1 lutego 1943 roku w miejscu zamieszkania – w Młocinach Parku (inna nazwa: Miasto Ogród Młociny)¹⁹. Pogrzeb odbył się 6 lipca 1946 roku na warszawskim cmentarzu Stare Powązki. Zezwolenie na przeniesienie zwłok wydał Wydział Sanitarny miasta stołecznego Warszawy (ul. Obozowa 85)²⁰. Na liście ciał

19 Mateusz Napieralski zwrócił uwagę, że „[p]rzebieżna, willowa kolonia była w zasadzie luźną interpretacją angielskiej koncepcji miasta-ogrodu, stanowiła podmiejskie letnisko dla bogatszych warszawiaków. Przed II wojną światową na terenie osiedla Młociny-Park wzniesiono łącznie około 40 domów [...]. Do naszych czasów przetrwało niespełna 30” [Napieralski 2020].

20 Akty zgonu Loli Szereszewskiej, Dagmary Zofii i Elżbiety Mirosławy, wydane przez Zarząd Gminy Młociny 5 lipca 1946 roku, są przechowywane w Urzędzie Stanu Cywilnego w Łomiankach [zob. USCŁ]. Zob. też skrócone akty zgonu (nr 61/1946, 62/1946, 63/1946) w Archiwum Zarządu Cmentarza Powązkowskiego w Warszawie [zob. USCŁ].

ekshumowanych na terenie stolicy w latach 1945–1947 (Archiwum Państwowe w Warszawie) nie odnotowano personaliów Szereszewskiej i jej córek. W Archiwum Cmentarza Powązkowskiego brak dokumentów ekshumacyjnych.

Nekrolog wydrukowano 5 lipca 1946 roku w „Życiu Warszawy” oraz w „Gazecie Ludowej”:

ś. † p.

z Rotbardów Leonia SZERESZEWSKA

LITERATKA, żyła lat 48

córki Jej

śp. Dagmara Zofia SZERESZEWSKA żyła lat 23

śp. Elżbieta Mirosława SZERESZEWSKA żyła lat 21

zginęły śmiercią tragiczną dnia 1 lutego 1943 r.

Nabożeństwo żałobne odbędzie się w kaplicy kościoła św. Karola Boromeusza na Powązkach dnia 6 lipca 1946 r, tj. w sobotę o godz. 11.40, po którym nastąpi wyprowadzenie zwłok na cmentarz miejscowy do grobu rodzinnego, o czym zawiadamiają krewnych, przyjaciół, kolegów i znajomych pogrążeni w głębokim smutku: NIEOBECNY MĄŻ i OJCIEC, MATKA I BABCIA, BRAT I RODZINA. [*Lola Szereszewska* (nekrolog) 1946b: 2; zob. także *Lola Szereszewska* (nekrolog) 1946a: 2²¹; WZPN]

Można domniemywać, że Szereszewska i jej córki przyjęły chrzest w obrządku rzymskokatolickim (podobnie jak Henryk Rotbard), o czym świadczyłoby nabożeństwo żałobne w kościele św. Karola Boromeusza oraz wyryty na tablicy inskrypcyjnej nagrobka skrót wyrażenia „świętej pamięci”, używany w odniesieniu do osób zmarłych wyznania chrześcijańskiego²².

W aktach gminy Młociny, opracowanych 6 września 1946 roku w ramach powojennej inwentaryzacji niemieckich zbrodni, znaleźć można wzmiankę: „Gromada Młociny Park: [...] [Żandarmi

21 Tu drobne zmiany w zapisie [zob. też WZPN].

22 Dziękuję za konsultację Witoldowi Wrzosińskiemu – genealogowi, hebraiście, dyrektorowi cmentarza Żydowskiego przy ul. Okopowej, członkowi Zarządu Gminy Żydowskiej w Warszawie.

niemieccy – R.W.] W ogrodzie Menna zamordowali 2 Żydów i 3 Żydówki. Pochowani zostali na miejscu straceń” [APW GM: 44–45]²³. Urzędnik nie zapisał daty zbrodni. Dom Nauma Menna (tzw. Mennówka) to jeden z domów przedwojennego osiedla Młociny Park (obecnie ul. Dzierżoniowska 4). Niewykluczone, że wspomniane trzy Żydówki to właśnie Lola Szereszewska i jej córki.

W 1947 roku w numerze 41 „Szpilek” – tygodnika satyrycznego, w którym poetka drukowała swoje utwory – zamieszczono informację, że Szereszewska została „zabita przez Niemców w 1942 roku” [*Autorzy, których prace...* 1947: 2]²⁴. Eryk Lipiński, współzałożyciel tego czasopisma, nazwał ją „autorką antyfaszystowskich wierszy” i odnotował: „Zamordowana przez hitlerowców (w 1941?) we Lwowie” [Lipiński, oprac. 1975: 184; zob. również Lipiński 1989: 11, 36].

Na uwagę zasługują także zapiski Jadwigi Stańczakowej dotyczące mieszkania przy ul. Gabriela Piotra Boduena 6 (róg ul. Jasnej) w Warszawie:

Ta kamienica była bardzo wymyślną budowlą. Ze strony naszej kuchennej klatki schodowej, gdzie znajdowała się winda z drucianej siatki, prowadził długi korytarz z różnymi schodkami do mieszkań na stronę Jasnej. [...] Tymi krętymi drogami przedostawałam się do moich koleżanek szkolnych Martyny i Miry Szereszewskich. Ojciec ich był bankierem. Matka, pani Lola, poetką. Cała rodzina zginęła w czasie okupacji pod Warszawą, podobno wydana Niemcom przez służącą. [Stańczakowa 1986: 9]

Trudno stwierdzić, czy powyższe wspomnienie o autorce *Kontrastów* i jej rodzinie zawiera w sobie ziarno prawdy. Rzeczywiście, w 1923 roku w lokalu przy ul. Jasnej 8 w Warszawie był zameldowany Henryk Herman Szereszewski [*Książka adresowa członków...*

23 Za wskazanie tego tropu dziękuję panu Mateuszowi Napieralskiemu.

24 Na stronie 9 wydrukowano *Tydzień lotu Szereszewskiej*.

1932: 90]²⁵. W 1938 roku wyruszył z Hawru do Nowego Jorku, później przebywał w Hawanie, skąd w 1941 roku podróżował do Nowego Jorku do swojej siostry Fanny (Nity) Szabad-Akston (1892–1943), żony Josepha Jamesa Akstona (1895–1983), rzeźbiarza i malarza [zob. Passanger Record, Herman Szereszewski 2024; LMAP 1²⁶; LMAP 2²⁷; SIIPA²⁸; SIOPA²⁹].

16 września 1941 roku Herman Szereszewski – znany jako Richard Sherry – oświadczył, że zamierza zostać obywatelem Stanów Zjednoczonych. W *Declaration of Intention* stwierdził, że miejsce pobytu żony oraz córek jest nieznane [zob. NY U.S.]³⁰.

Szereszewski ożenił się 3 października 1946 roku z Idą Greenspan *de domo* Spielberg (8 marca 1904–?) [zob. MyHeritage]³¹. Zmarł 13 kwietnia 1961 roku; jego grób znajduje się na Ferncliff Cementary and Mausoleum w Nowym Jorku [zob. *Richard Sherry* (hasło) 2024].

Matka poetki i jej bracia, uzyskawszy aryjskie dokumenty, od wiosny do jesieni 1942 roku mieszkali w willi w Świdrze, administrowanej przez Stefana Ślonimskiego [zob. *Henryk Rotbard* (hasło) 2024; *Michał Rotbard* (hasło) 2024; *Rozalia Rotbard* (hasło) 2024]. Michał „zginął śmiercią tragiczną 29 listopada 1943 roku”, jak napisano na tablicy inskrypcyjnej nagrobka; został pochowany na cmentarzu żydowskim w Warszawie (ul. Okopowa 49) w mogile ze swoim ojcem – Pawłem Rotbardem [zob. FDCŻWP 2024]³². Rozalia i Henryk ocalili i po wojnie przeprowadzili się do Łodzi

25 Szereszewscy mieszkali później w kamienicy przy ul. Marszałkowskiej 21/9 [zob. *Wykaz zatwierdzonych budowli 1937*: 649; *Genealogy Indexer* 2024; por. *Sprawa mieszkaniowa 1917*: 2; *Sprawa o komorne 1917*: 1].

26 Tu wskazano zawód Szereszewskiego: „marchant”. Odręczny dopisek: „diamond”.

27 W rubryce „krewny/przyjaciel z kraju pochodzenia podróżującego” odnotowano nazwisko „Pani Szereszewskiej” oraz adres zamieszkania: „ulica Złota 7, Warszawa”.

28 Tu wskazano zawód: „industrialist”.

29 W dokumentach pasażerskich wskazano rok urodzenia Henryka Hermana: 1891.

30 Tu wskazano zawód Szereszewskiego: „import-export bus.[iness]” [zob. też Draft Registration Card Herman Szereszewski 2024].

31 Ze spisu ludności z 1950 roku (U.S. Department of Commerce Bureau of the Census) wiadomo, że Richard Sherry wraz z żoną prowadzili „cleaning shop” [zob. SteveMorse].

32 Być może właśnie ze względu na chrzest Henryk nie pochował siostry i jej córek w grobie Pawła i Michała, co tłumaczyłoby ponadto, dlaczego nie odnotowano

(ul. Roosevelta 7). 24 stycznia 1951 roku dotarli do Sydney. Spoczywają na cmentarzu Springvale Botanical Cemetery w Melbourne [zob. NAA Rose Rotbard; NAA Henryk Rotbard; NAA Aircraft; a także: NAA Ellen Rotbard; „Commonwealth of Australia Gazette” 1959, nr 63: 3558, nr 81: 4459; *Henry Rotbard* (nekrolog) 1993: 44; *Rotbard Rose* (hasło) 2024; *Rotbard Henry* (hasło) 2024; Yad Vashem. The World Holocaust Remembrance Center 2024].

Fotografia Loli Szereszewskiej – wykonana przez Jerzego Benedykta Dorysa w 1933 roku – znajduje się w zbiorach Biblioteki Narodowej w Warszawie [zob. BN 2].

2.

Twórczość Loli Szereszewskiej wydobyła z zapomnienia Emilia Gałczyńska (Hirsch). Badaczka zwróciła uwagę, że dziś próżno szukać informacji o poetce „w antologiach dwudziestolecia międzywojennego, słownikach, pracach dotyczących literatury XX wieku czy programach konferencji” [Gałczyńska 2019: 88, 2020: 161–169; Hirsch (Gałczyńska) 2021: 79–89]. Wyjątek stanowi *Międzywojenna poezja polsko-żydowska* – zbiór wierszy skomponowany przez Eugenię Prokop-Janiec, która wyróżniła cztery utwory Szereszewskiej: *Sonet tatrzański*, *O pośpiechu*, *Jabłka*, *Oczekiwanie* [zob. Prokop-Janiec, wybór, oprac. i wstęp 1996: 450–451]³³. Nazwisko Szereszewskiej odnotowała także Agata Zawiszewska w rozprawie *Między Młodą Polską, Skamandrem i Awangardą. Kobiety piszące wiersze w dwudziestoleciu międzywojennym* [zob. Zawiszewska 2014: 206, 265, 268, 282]³⁴. Z kolei Piotr Śliwiński zamieścił liryk *Uchodźcy* w tomie *Wolny wybór. Stulecie wierszy 1918–2018* [Śliwiński 2018: 141].

Kontrasty ukazały się w 1917 roku z dedykacją dla męża – Henryka Hermana Szereszewskiego. Na łamach „Romansu i Powieści”

personalistów poetki np. w Jad wa-Szem – Instytucie Pamięci Męczenników i Bohaterów Holocaustu w Izraelu.

33 Tu wskazano błędną datę urodzenia Szereszewskiej: 1897.

34 W rozprawie wskazano błędną datę urodzenia poetki: 1897.

zamieszczono anonimową recenzję tomu, której autor próbował przekonać czytelnika, że

[s]ą to przeważnie fragmenty i notatki, które mogą służyć za wskazówki, że p. Szereszewska przygotowuje się do zawodu pisarskiego. Z notatek tych widać, że autorka zwiedziła duży kawał świata: zna południe i północ, patrzy jednak na ludy i ziemie pod kątem wrażeń mocno indywidualnych, które nie mówią, że p. Szereszewska z obcych kultur bierze dorobki i wysiłki trwałe i twórcze. [*Notatki literackie* 1917: 8; zob. też *Nowe książki* 1917: 4]

Krytyk scharakteryzował język poetycki debutantki jako „łatwy i gładki”. Pouczał, by wystrzegała się neologizmów.

W podobnym tonie wypowiedział się Jan Kleszczyński w „Sfinksie”:

P. Lola Szereszewska włada językiem polskim nie tylko dobrze, ale nawet ozdobnie i zanadto ozdobnie. Nie posiada niestety instynktu. Chwilami wyłoni się z tej powodzi krasomówstwa obraz żywy, nawet piękny, i szczerze odczuty. *Kontrasty* jej wszakże są przeważnie pretensjonalne, a przynajmniej robiące wrażenie sztuczności wskutek zawsze jednakowo nastrojonego instrumentu językowego – zawsze na najwyższe tony. Dobrze jest ciągle wysoko latać. Ale – trzeba mieć dane po temu – to znaczy posiadać w sobie treść równie wielką, jak słowa. [Kleszczyński 1917: 140–141]

Z kolei w „Tygodniku Ilustrowanym” wydrukowano anonimową wzmiankę:

Ale sam tytuł zbiorku, oparty na przeciwstawności, każe już spodziewać się sztucznego dociągania do „kontrastów”. I tak: „laleczka tańczy” mimo nieszczęść wkoło, pan młody myśli o ciasnych lakierkach, gdy „ona” podczas „ślubu” oddaje mu się w duszy bezgranicznie, „smutna panna” podaje w „kawiar-ni” aktorowi goździk, symbol jej miłości, a on go ofiarowuje

swojej kochance ulicznej, i.t.d. Forma na ogół poprawna. [*Mieszaniny literackie* 1917: 102]

Kontrasty, zbiór 29 krótkich poematów prozą, nie należy do najlepszych w dorobku Szereszewskiej, jednak – wbrew opiniom recenzentów – nie jest pozbawiony walorów artystycznych. Składa się z trzech części: *Kontrasty*, *Opowiadania* oraz *Wrażenia*, którym można by nadać znaczenie quasi-gatunkowe.

Nie ulega wątpliwości – tom powstał z inspiracji poezją Młodej Polski. Szereszewska musiała dobrze znać twórczość Kazimierza Przerwy-Tetmajera, Leopolda Staffa czy Kazimierzy Zawistowskiej, wykorzystywała bowiem obrazowanie charakterystyczne dla liryki przełomu wieków. Listę lektur autorki warto by odtworzyć również na podstawie wspomnień Władysława Grzelaka. W kawiarni Udziałowa, jak wiadomo, bywali autorzy znani, ale również twórcy *minorum gentium*.

Jednym z najważniejszych tematów *Kontrastów*, słów kluczowych wyobraźni Szereszewskiej, jest podróż. Bohater utworu *Bożek* – tajemniczy młodzieniec – wędruje po szklanych schodach prowadzących ku duchowemu oświeceniu. Poetka chętnie wykorzystywała sensory symboliczne ruchu wertykalnego (np. po „schodach życia” stąpa fryzjerka, „bohaterka” wiersza o tym samym tytule, opublikowanego w zbiorze *Niedokończony dom*). W *Miłości* Boża posłanniczka przemierza świat „tysiące długich, znojných lat”, głosząc Dobro. W *Wyzwoleniu* upostaciowana naga dusza peregrynuje we śnie, „w krainie Zagadek i Tajemnic”, by doświadczyć *katharsis* i spotkać Panią Najwyższą, którą okazuje się Afrodyta. Była to bodaj jedna z ulubionych bogiń mitologicznych poetki, pojawia się w utworze *Daphnis i Amaryllis*, także w tomie *Trimûrti. Fantazje historyczne*.

W debiutanckim zbiorze Szereszewskiej wyraźne są nawiązania do młodopolskiej konwencji onirycznej. Bohaterowie utworów sytuują się często na granicy – to zresztą jedna z wielu możliwych interpretacji tytułu tomu – między jawą a snem, między czasem minionym i współczesnym. Można by powiedzieć, że poruszają się w sposób somnambuliczny, typowy dla obrazowania symbolistycznego, nazwany przez Marię Podrazę-Kwiatkowską pantomimicznym. Przywodzą na myśl tajemnicze postaci z obrazów

prerafaelitów [zob. Podraza-Kwiatkowska 1973: 64–79, 1975: 149 i n.]. Niejedyny to zresztą trop potwierdzający inspirację sztukami pięknymi. Dobrym przykładem jest utwór „*Madonna*” Botticello. Inne dzieło włoskiego artysty – *Primavera* – Szereszewska przywołała aluzyjnie *W parku Cascine*. Poetka nie była odosobniona w swoim zachwycie nad twórczością mistrza quattrocenta. Jego obrazy, właśnie „za sprawą prerafaelityzmu, weszły do kanonu estetycznego Młodej Polski” [Okulicz-Kozarynowie 2020: 67; por. Bajda 2010]. Gałczyńska odkryła zaś, że w *Wyzwoleniu* mowa jest o Wenus Kallipygos, posagu znajdującym się w Narodowym Muzeum Archeologicznym w Neapolu [Gałczyńska 2020: 164–165].

Zmysł estetyczny poetki rozwijał zapewne ojciec – Paweł Rotbard. Pisano o nim, że

odznaczał się głębią kultury, rozległą erudycją i subtelnym smakiem artystycznym. [...] Sztuka była największym umiłowaniem jego życia. Żył w atmosferze piękna, w otoczeniu swych ukochanych zbiorów artystycznych, które wciąż uzupełniał. [Z karty żałobnej... 1933: 10]

W kolekcji Pawła Rotbarda znajdowały się obrazy Edwarda Okunia, malarza, którego twórczość intrygowała wyobraźnię Młodej Polski³⁵. Z lektury aktu notarialnego – intercyzy zawartej pomiędzy Leonią a Hermanem Szereszewskim 12[25] lutego 1915 roku – wiadomo, że poetka była właścicielką dzieł sztuki, m.in. obrazów: Antoniego Kozakiewicza, Kazimierza Łasockiego, Aleksandra Augustynowicza, Jakuba Weinlesa i rzeźby Weinlesa³⁶.

35 Paweł Rotbard zakupił następujące obrazy Edwarda Okunia: *Upojenia wiosenne* (*Liebe und Eitelkeit, Miłość i próżność, Wiosenna pieszczota*) – wystawiony w 1906 roku w Towarzystwie Zachęty Sztuk Pięknych, zakupiony w 1907 roku; *Francesca i Paolo* (*Francesca z Rimini, Paolo i Francesca*) – wystawiony w 1911 roku w TZSP, zakup z wystawy. Według Janiny Wiercińskiej obraz *Laus Vitae* (*Lob des Lebens, Pochwała życia*), 1905, „zakupił Rotbard [Paweł Rotbard?] w 1913 roku”; w sprawozdaniu TZSP za 1913 rok brak wzmianki [zob. Biernacka 2004: 270, 274, 282].

36 Niestety w dokumencie nie podano tytułów dzieł sztuki [zob. ANW].

Wiele łączy utwory Szereszewskiej z poezją francuskich parnastów i symbolistów, np. José-Maríi de Hérédii czy Paula Verlaine'a. Podobieństwa wynikają nie tylko ze wspólnej im, jakże modnej pod koniec wieku, fascynacji tematem średniowiecza, ale także z pokrewnej, schyłkowej wrażliwości. W *Kontrastach* pojawiają się np. blade mniszki, kolorowe okna – jak w utworze pt. *W kościele*:

Poprzez wielobarwne szkło witraży – z których się dobrotliwie uśmiechają słodkolice, śliczne święte – sączy się poświęta szafirowa i błękitna, sine kładąc cienie na twarzach rozmodleniem i skupieniem cichych, na stallach rzeźbionych w sceny biblijne, wykładanych drzewem różanym i cedrowym, a rozetami z ciemnego metalu ozdobionych; na posadzce kamiennej, ułożonej z kwadratów czarnych i białych [...]. [Szereszewska 1917: 135]

A ponadto mnisi – zakochani w kwiatach (*W klasztornym ogrodzie*), kadzidła, średniowieczne mury ogrodu (*Akwaforta z Secesji Wiedeńskiej*) oraz egzotyczne kwiaty.

Szereszewska – estетка, miłośniczka sztuki, dbała o plastyczne ukształtowanie poetyckiej przestrzeni. Wykorzystywała grę światła i koloru, efekty lśnienia. Niekiedy sięgała po „obrazowanie jubilerskie”, w czym można by upatrywać inspiracji szkoły Le Parnasse, chociaż motyw „szmeru rozsypanych pereł” (*Bożek*) przywołuje na myśl *Perlen entrollen* (*Perły się toczą*) Rainera Marii Rilkego. Szereszewska ceniła twórczość austriackiego poety, czego dowodem są wiersze opatrzone dopiskiem „z R.M. Rilkego” w tomie *Niedokończony dom*.

Ważnymi tematami zbioru są miłość i „kontrasty” relacji damsko-męskich. Dobrym przykładem jest utwór *Ślub*:

Panna młoda jest bardzo biała. Wygląda jak duży gołąb biały, strwożony, lękliwy; wygląda jak konwalii gałązka wiosenna, z niepokojem ciekawym wpatrzona w tarczę wschodzącego słońca.

Wokoło jest bardzo dużo kwiatów, przeważnie białych, dużo żółtych, wysokich, pomarańczowym płomieniem roz-

palonych świec, dużo gości uroczystych, cokolwiek niedyskretnie, lecz bardzo wzruszająco i czule uśmiechniętych, dużo dziewcząt młodych, rozchichotanych, otulonych w gazę kremową i błękitną.

Panna młoda jest bardzo blada, strwożona, lecz zarazem szczęśliwa i myśli: „O ukochany – oto bierzesz mnie, aby wypić z ciała mego słodycz upajającą a z duszy czerpać skarby wielkiej tkliwości... Oto schodzę ku tobie, niosąc kres tęsknotom ciała i tęsknotom serca...”

Pan młody jest bardzo, bardzo blady, a oczy ma spuszczone i tajemniczo powiekami przesłonięte i myśli:

„Do diabła... mam za ciasne lakierki”. [Szereszewska 1917: 71–72]

W tomie tym interesujące są ponadto pejzaże wewnętrzne pełniące funkcję nastrojotwórczą. Autorka zestawiała je niekiedy na zasadzie kontrastu, jak np. w *Opowieści sentymentalnej o znużonej królownie i bladym pierrocie*: skóra głównego bohatera ma kolor „mleczny”, czarne są jego myśli – tak jak ciemne morze, *mare tenebrarum* – odzwierciedlające stan duszy. W poezji Szereszewskiej obrazy wody (wody niczym tkana materia, wody, która ożywa, pochłania i koi) ewokują również przeszłość, jak w utworze *Morze. Ze wspomnień*: „Pragnę być sama z morzem. [...] Czy morze nie spogląda na mnie setkami oczu kuszących nereid? Czyż nie trytonów gwizd przedziera się przez fali szmer?” [Szereszewska 1917: 178–179]. Warto dodać, że młodopolskie akweny poetyckie wiązały się również z symboliką kobiecości, miłości, śmierci i życia, by pokrótce wymienić te najistotniejsze znaczenia [Czabanowska-Wróbel 2013: 20–25], ogniskujące także wyobrażenie Szereszewskiej.

W *Kontrastach* uwagę zwracają utwory niepokojące, odzwierciedlające lęk, zagrożenie. Tematami *Krwi. Szkiców* są: śmierć, żaloba, ból, trauma wojny. Utwór *W rocznicę upamiętnia zagładę* – trzęsienie ziemi oraz wywołane przez nie tsunami, do których doszło 28 grudnia 1908 roku w Mesynie, mieście – jak pisała poetka – „cmentarnym”, „umarłym, które dźwięczy niedosłyszalnym

hymnem jęków, bluźnierstw i rozpaczliwych łkań” [Szereszewska 1917: 141–143]. W wyniku kataklizmu zginęło ponad osiemdziesiąt tysięcy osób [*Messina earthquake and tsunami...* 2024]. Liryki w „tonacji ciemnej” korespondują z wierszami katastroficznymi z ostatniego tomu poetki – *Galęzie*, jakby Szereszewska przezuwała nadchodzącą katastrofę. Wystarczy chwila – napisze w *Wieczności* – i życie wymyka „się z palców – jak motyl – znienacka” [Szereszewska 1938: 25].

• • •

Poszukiwanie informacji biograficznych o poetce i jej rodzinie trwa, jednak nie byłoby możliwe bez pomocy i życzliwości wielu osób. Bardzo dziękuję panu prof. dr. hab. Piotrowi Mitznerowi za umożliwienie mi pracy nad *Nieskończonymi zdaniami*, wnikliwą lekturę całości i cenne komentarze. Słowa wdzięczności kieruję do pani prof. dr. hab. Katarzyny Kuczyńskiej-Koschany, dzięki której poznałam twórczość Loli Szereszewskiej. Podziękowania zechcą również przyjąć: pani Hanna Gafni – pracowniczka The Ackman & Ziff Family Genealogy Institute, Center for Jewish History w Nowym Jorku, pan Karol Gądzik – członek Zarządu Fundacji Stare Powązki, pani Anna Przybyszewska-Drozd – kierowniczką Działu Genealogii w Żydowskim Instytucie Historycznym im. Emanuela Ringelbluma w Warszawie, pani Julia Reichstein – pracowniczka biblioteki w Melbourne Holocaust Museum, pani Jolanta Stefańczyk z Archiwum Zarządu Cmentarza Powązkowskiego w Warszawie, pan Witold Wrzosiński – genealog, hebraista, dyrektor cmentarza Żydowskiego przy ul. Okopowej, członek Zarządu Gminy Żydowskiej w Warszawie. Za odkrywcze wskazówki i tropy interpretacyjne dziękuję: dr. hab. Magdalenie Rudkowskiej, dr. hab. Dawidowi Marii Osinowskiemu, dr. Aleksandrze Sikorskiej-Krystek, Krzysztofowi Prabuckiemu oraz panu Mateuszowi Napieralskiemu.

Bibliografia

Źródła (wraz ze stosowanymi skrótami)

- ANW – Archiwum Narodowe w Warszawie, Oddział Dokumentacji Osobowej i Płacowej w Milanówku, akt notarialny – intercyza małżeńska zawarta pomiędzy Leonią Rotbard, c. Pejsacha Rotbarda i Rozalii Margulies a Hermanem Szereszewskim, s. Szaloma-Pejsacha Szereszewskiego, 12[25] lutego 1915 r., nr rep. 154, zespół archiwalny nr 72/837/o, Kancelaria Józefa Puchalskiego, notariusza w Warszawie, sygn. arch. 6. [Odpis aktu notarialnego – intercyzy, wraz z jego przekładem, przechowywany w aktach rejestrowych firmy nr RHA XXXVI 267 „Bracia Czyż i H. Szereszewski” – prowadzenie biura agenturowego reprezentacji fabryk wyrobów gumowych „Semperit” z lat 1932–1939 – Archiwum Narodowe w Warszawie, Oddział Dokumentacji Osobowej i Płacowej w Milanówku, zespół archiwalny nr 72/639/o, Sąd Okręgowy w Warszawie, sygn. arch. 902].
- APW – Archiwum Politechniki Warszawskiej, Teczka studencka Michała Rotbarda, sygn. akt 1698.
- APW GM – Archiwum Państwowe w Warszawie, Oddział w Grodzisku Mazowieckim, Akta gminy Młociny, sygn. 2.
- AUW – Archiwum Uniwersytetu Warszawskiego, Teczka studencka Henryka Rotbarda, sygn. RP 23115.
- BN 1 – Biblioteka Narodowa w Warszawie, Archiwum Karola Wiktora Zawodzińskiego, sygn. rkps 7419 III.
- BN 2 – Biblioteka Narodowa w Warszawie, *Szereszewska Lola* [portret] (1933), Jerzy Benedykt Dorys [fotografia], Adam Kaczkowski [druk], sygn. F.93364/II, <https://fbc.pionier.net.pl/details/nn4pzhv> [dostęp: 20.08.2024].
- „Commonwealth of Australia Gazette” (1959), nry 63, 81.
- Draft Registration Card Herman Szereszewski (2024), <https://tinyurl.com/3w4nanxc> [dostęp: 3.07.2024].
- DZURNIZM m.st. Warszawy – „Dziennik Urzędowy Rady Narodowej i Zarządu Miejskiego m.st. Warszawy” (1947), nr 27.
- FDCZWP – Fundacja Dokumentacji Cmentarzy Żydowskich w Polsce. Baza danych nagrobków, *Rotbard Michał* [hasło], <https://tinyurl.com/2j4wwffn> [dostęp: 31.03.2024].
- Genealogy Indexer* (2024), <https://tinyurl.com/ymzfp78w> [dostęp: 13.05.2024].
- Getter Norbert, Schall Jakub, Schipper Zygmunt, red. (2002), *Żydzi bojownicy o niepodległość Polski. 1918–1939* [reprint], Rada Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa, Warszawa.

- Henry Rotbard* [nekrolog] (1993), „The Age Newspaper”, 31 sierpnia.
- Henryk Rotbard* [hasło] (2024), Centrum Badań nad Zagładą Żydów, <https://getto.pl/pl/Osoby/R/Rotbart-Henryk> [dostęp: 1.02.2024].
- Książka adresowa członków Związku Żyd. Stowarzyszeń Humanitarnych „B'nei B'Rith” w Rzeczypospolitej Polskiej w Krakowie* (1932), Związek Żydowskich Stowarzyszeń Humanitarnych „B'nei B'Rith” w Rzeczypospolitej Polskiej w Krakowie, Kraków.
- LMAP 1 – List or Manifest of Alien Passengers for the United, 30.08.1938.
- LMAP 2 – List of Manifest of Alien Passengers for the United, 23.01. 1941.
- Michał Rotbard* [hasło] (2024), Centrum Badań nad Zagładą Żydów, <https://getto.pl/pl/Osoby/R/Rotbart-Michal> [dostęp: 1.02.2024].
- MNL 1 – Muzeum Narodowe w Lublinie, List Loli Szereszewskiej do Kazimierza Andrzeja Jaworskiego, rkps, 28 lutego 1938 roku, k. 224–225, sygn. MC/Rp/199/179/ML.
- MNL 2 – Muzeum Narodowe w Lublinie, List Loli Szereszewskiej do Kazimierza Andrzeja Jaworskiego, rkps, Warszawa, 30 kwietnia 1938 roku, k. 226–227 oraz koperta, sygn. MC/Rp/199/180/ML.
- MNL 3 – Muzeum Narodowe w Lublinie, List Loli Szereszewskiej do Kazimierza Andrzeja Jaworskiego, rkps, Warszawa, 17 czerwca 1939 roku, k. 228–229, sygn. MC/Rp/199/181/ML.
- MyHeritage – Richard Sherry and Ida Greenspan Marriage License, nr 34449, New York, <http://surl.li/ibdzn> [dostęp: 10.07.2024].
- NAA Aircraft – National Archives of Australia, Aircraft VH–EBM arrived Sydney 24 January 1951, SP244/2, N1950/2/17504.
- NAA Ellen Rotbard – National Archives of Australia, Ellen Rotbard, B78, 1957/ROTBARD E.
- NAA Henryk Rotbard – National Archives of Australia, Henryk Rotbard, B78, 1957/ROTBARD H.H.
- NAA Rose Rotbard – National Archives of Australia, Rose Rotbard, SP244/2, N1950/2/14381.
- NY U.S. – New York, U.S., State and Federal Naturalization Records, Ancestry, <https://tinyurl.com/sbjjhcw7> [dostęp: 3.05.2024].
- Passenger Record, Herman Szereszewski (2024), The Statue of Liberty Ellis Island Foundation, Inc., <https://tinyurl.com/wmsmtpsf> [dostęp: 19.06.2024].
- Richard Sherry* [hasło] (2024), Find a Grave, <https://tinyurl.com/5bd54st6> [dostęp: 10.05.2024].
- Rotbard Henry* [hasło] (2024), Find a Grave, <https://tinyurl.com/27e844k8> [dostęp: 10.07.2024].
- Rotbard Rose* [hasło] (2024), Find a Grave, <https://tinyurl.com/muachpkp> [dostęp: 10.07.2024].

- Rozalia Rotbard [hasło] (2024), Centrum Badań nad Zagładą Żydów, <https://tinyurl.com/bddsbrb4> [dostęp: 1.02.2024].
- SIIPA – States Immigrant Inspector at Port of Arrival, 5.09.1938.
- SIOPA – States Immigration Officer at Port of Arrival, 28.01.1941.
- SteveMorse – U.S. Department of Commerce Bureau of the Census, <https://stevemorse.org/#us> [dostęp: 11.07.2024].
- USCŁ – Urząd Stanu Cywilnego w Łomiankach, akty zgonu: nr 61/1946 (Loli Szereszewskiej)³⁷, nr 62/1946 (Dagmary Zofii Szereszewskiej), nr 63/1946 (Elżbiety Mirosławy Szereszewskiej), Zarząd Gminy Młociny 5 lipca 1946 roku. [Skrócone akty zgonu (nr 61/1946, 62/1946, 63/1946), Archiwum Zarządu Cmentarza Powązkowskiego w Warszawie].
- Wolf – Alex Wolf & Associates, LCC. Recovery of Nationalized and Expropriated Property in Poland, *Warsaw Properties Urgently Looking For Heirs – Under The June 25, 2015 Law*, <https://tinyurl.com/275z7cnf> [dostęp: 20.02.2024].
- WZPN – Warszawskie Zabytkowe Pomniki Nagrobne, *Lokalizacja: cmentarz Stare Powązki, Nazwisko: Szereszewskie* [hasło], <https://tinyurl.com/yt32rtbp> [dostęp: 11.07.2024].
- Yad Vashem. The World Holocaust Remembrance Center (2024), *Henryk Rotbard* [hasło], <https://tinyurl.com/v4y294vv>; *Rozalia Rotbard* [hasło] <https://tinyurl.com/2p822fdw> [dostęp: 20.04.2024].

Literatura

- Autorzy, *których prace zamieszczono w numerze* (1947), „Szpilki”, nr 41.
- „A wiste skandal” wywołał „cewildeweten” mecenas (1935), „ABC. Nowiny codzienne” [Warszawa], nr 83.
- Bajda Justyna (2010), *Poezi – to są słów malarze... Typy relacji między słowem a obrazem w książkach poetyckich okresu Młodej Polski*, Uniwersytet Wrocławski, Wrocław.
- Bal Akademickiej Korporacji Syjonistycznej „Zelotia” (1928), „Nasz Przegląd”, nry 1–3.
- Bal Akademickiej Korporacji Syjonistycznej „Zelotia” (1929), „Ewa. Pismo tygodniowe”, nr 1.
- Bazyler Michał (2023), *City of Warsaw Notices. Batches 1*, <https://tinyurl.com/bdmtchej> [dostęp: 20.02.2024].
- Biernacka Małgorzata (2004), *Literatura – symbol – natura. Twórczość Edwarda Okunia wobec Młodej Polski i symbolizmu europejskiego*, Instytut Sztuki PAN, Warszawa.

37 Tu odnotowano błędną datę urodzenia poetki: 1901.

- Brzoza Jan (1967), *Moje przygody literackie*, Śląsk, Katowice.
- Chłosta Joanna (2000), *Polskie życie literackie we Lwowie w latach 1939–1941 w świetle oficjalnej prasy polskojęzycznej*, Wydawnictwo UWM, Olsztyn.
- Czabanowska-Wróbel Anna (2013), *Sprzeczne żywioły. Młoda Polska i okolice*, Wydawnictwo UJ, Kraków.
- Czaykowski Bogdan (1988), *Lwowska szkoła inżynierii dusz*, „Kultura”, nr 4/487.
- Czy wiesz kto to jest? Uzupełnienia i sprostowania (b.r.), Wydawnictwo Głównej Księgarni Wojskowej, Warszawa.
- Drugi numer „Almanachu” (1941), „Czerwony Sztandar”, nr 129.
- Gałczyńska Emilia (2019), *Lola Szereszewska (1895–1943) – zapomniana poetka pogranicza*, „Narracje o Zagładzie”, nr 5, <https://doi.org/10.31261/NoZ.2019.05.05>.
- Gałczyńska Emilia (2020), „Kontrasty” snów zapoznanej poetki Loli Szereszewskiej, w: *Sny kobiet, sny o kobietach – od romantyzmu do Młodej Polski*, red. Paulina Batkiewicz, Lidia Kamińska, Monika Ziółkowska, Księgarnia Akademicka, Kraków, <https://doi.org/10.12797/9788381382502>.
- Grzelak Władysław (1965), *Cyganeria z „Udziałowej”. 1908–1913*, Czytelnik, Warszawa.
- Hirsch [Gałczyńska] Emilia (2021), *Wokół „Niedokończonego domu” oraz „Gałęzi” Loli Szereszewskiej (1895–1943) na łamach prasy dwudziestolecia międzywojennego*, „Wschodnie Forum Nauki”, t. 2.
- Inglot Mieczysław (1995), *Polska kultura literacka Lwowa lat 1939–1941. Ze Lwowa i o Lwowie. Lata sowieckiej okupacji w poezji polskiej. Antologia utworów poetyckich w wyborze*, Towarzystwo Przyjaciół Polonistyki Wrocławskiej, Wrocław.
- J.B. (1941), *Czerwony klub pisarzy we Lwowie. Sylwetki tych, co zerwali z kulturą europejską (korespondencja własna N.K.W.)*, „Nowy Kurier Warszawski”, nr 212.
- Jaworski Kazimierz Andrzej (1965), *W kręgu Kameny*, Wydawnictwo Lubelskie, Lublin.
- Kalendarz Informacyjno-Encyklopedyczny na rok przestępny 1912 (1912), Słowo Polskie, Warszawa.
- Kleszczyński Jan (1917), [rec.: L. Szereszewska, *Kontrasty*, Warszawa 1917], „Sfinks”, z. 2/3.
- Konkurs na nowelę (1917), „Kurier Warszawski”, nr 204.
- Kunert Andrzej Krzysztof (2002), *Rzeczpospolita Walcząca: styczeń – grudzień 1941. Kalendarium*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa.

- Lipiński Eryk, oprac. (1975), „Szczutek”, „Cyrulik Warszawski”, „Szpilki”. 1919–1939, wstęp Witold Filler, Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe, Warszawa.
- Lipiński Eryk (1989), *Drzewo szpilkowe*, Czytelnik, Warszawa.
- Lola Szereszewska [nekrolog] (1946a) „Gazeta Ludowa”, nr 183.
- Lola Szereszewska [nekrolog] (1946b), „Życie Warszawy”, nr 183.
- L.Sz. [właśc. Lola Szereszewska] (1933), II. *Friedric March*, „Kino. Tygodnik ilustrowany”, nr 20.
- Mączewska Katarzyna (2016), „Testament” Bronisława Krystalla – miłośnika sztuki, mecenasa artystów i hojnego donatora Muzeum Narodowego w Warszawie, „Kronika Warszawy”, nr 2.
- Messina earthquake and tsunami of 1908 [hasło] (2024), Britannica, <https://tinyurl.com/53hys2zr> [dostęp: 11.02.2024].
- Mieszaniny literackie (2017), [rec.: L. Szereszewska, *Kontrasty*, Warszawa 1917], „Tygodnik Ilustrowany”, nr 8.
- Napierski Mateusz (2020), *Miasto-Ogród Młociny. Rzecz o niespełnionym marzeniu*, <https://tinyurl.com/2xnv8cyu> [dostęp: 20.03.2024].
- Nasz konkurs (1917), „Sfinks”, z. 5/6.
- „Nasz Przegląd Ilustrowany” [dodatek do „Naszego Przeglądu”] (1933), [fotografia Pawła Rotbarda], nr 28.
- „Nasz Przegląd” (1933), [nekrolog Pawła Rotbarda] nry 182–183, 185.
- Notatki literackie (2017), [rec.: L. Szereszewska, *Kontrasty*, Warszawa 1917], „Romans i Powieść”, nr 16.
- Nowe książki (1917), „Goniec Wieczorny”, nr 30.
- „Obwieszczenia Publiczne” [dodatek do „Dziennika Urzędowego Ministerstwa Sprawiedliwości”] (1933), nr 28a.
- Okulicz-Kozarynowie Małgorzata i Radosław (2020), *Tropami Bractwa Wielkiego Dzwonu. Szkice o literaturze przełomu XIX i XX wieku*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań.
- Pater Daniel (2002), *Żydowski Akademicki Ruch Korporacyjny w Polsce w latach 1898–1939*, „Dzieje Najnowsze”, nr 34.
- Plebiscyt „Kogo nie wolno pominąć w «Antologii poezji polskiej 1918–1940»” (1939), „Skawa”, nr 7.
- Podraza-Kwiatkowska Maria (1973), *Somnambule (o młodopolskiej konwencji onirycznej)*, „Teksty”, nr 2 (8).
- Podraza-Kwiatkowska Maria (1975), *Symbolizm i symbolika w poezji Młodej Polski. Teoria i praktyka*, Wydawnictwo Literackie, Kraków.
- Prokop-Janiec Eugenia, wybór, oprac. i wstęp (1996), *Międzywojenna poezja polsko-żydowska. Antologia*, Universitas, Kraków.

- Pruszyński Ksawery (1990), *Publicystyka*, t. 1: *Niezadowoleni i entuzjaści. 1931–1939*, wyb. Gotfryd Pyka, Janusz Roszko, wstęp Janusz Roszko, komentarz Dariusz Kołodziejczyk, PIW, Warszawa.
- Rozstrzygnięcie konkursu (1937), „Warszawski Dziennik Narodowy”, nr 63.
- Rozstrzygnięcie konkursu na wiersz o książce (1937a), „ABC. Nowiny codzienne”, nr 76.
- Rozstrzygnięcie konkursu na wiersz o książce (1937b), „Czas”, nr 66.
- Same autorki (1917), „Gazeta Poranna”, nr 203.
- Sprawa mieszkaniowa (1917), „Głos. Dziennik polityczny”, nr 97.
- Sprawa o komorne (1917), „Goniec Poranny”, nr 256.
- Stańczakowa Jadwiga (1986), *Przejęcia*, PIW, Warszawa.
- Stowarzyszenie Humanitarne „Braterstwo – B’nei B’Rith” w Warszawie 1922–1932 (1932), przedm. Mojżesz Schorr, Stowarzyszenie Humanitarne „Braterstwo – B’nei B’Rith”, Warszawa.
- Szablowska-Zaremba Monika (2014), *Dziennikarki międzywojennej prasy polsko-żydowskiej (wstępne rozpoznanie)*, „Archiwum Emigracji”, z. 1–2.
- Szereszewska Lola (1917), *Kontrasty*, Księgarnia Gebethnera i Wolffa, Warszawa.
- Szereszewska Lola (1933), *Marlena Dietrich*, „Kino. Tygodnik ilustrowany”, nr 20.
- Szereszewska Lola (1936), *Niedokończony dom*, F. Hoesick, Warszawa.
- Szereszewska Lola (1937a), *O książkach*, „Ster. Tygodnik żydowski do spraw polityki i kultury”, nr 16.
- Szereszewska Lola (1937b), *Żołnierze*, „Sygnały”, nr 37.
- Szereszewska Lola (1938), *Galęzie*, F. Hoesick, Warszawa.
- Szereszewska Lola (1940), *Wakacje Mickiewicza*, „Czerwony Sztandar”, nr 321.
- Szereszewska Lola (1941), *Towarzysze*, „Czerwony Sztandar”, nr 5.
- 65 tys. złotych za miejsce na cmentarzu (1933), „Głos Poranny”, nr 182.
- Śliwiński Piotr (2018), *Wolny wybór. Stulecie wierszy 1918–2018*, WBPiCAK, Poznań.
- Turniej kwiatów, gwiazd i serc (1933), „Kino. Tygodnik ilustrowany”, nr 39.
- Wieczór poetek (1930), „Ewa. Pismo tygodniowe” 1930, nr 5.
- Wieczór poezji Wizo (1930), „Nasz Przegląd”, nry 30–32.
- Wojkiewicz Rozalia (2024), *Posłowie. Życie „wymknęło [...] się z palców – jak motyl – znienacka”*, w: Lola (Leonia) Szereszewska, *Nieskończone zdania*, wyb., szkic monograficzny Rozalia Wojkiewicz, Ośrodek „Brama Grodzka – Teatr NN”, Lublin.
- Wykaz zatwierdzonych budowli (1937), „Przegląd Budowlany”, nr 12.

- xxv lat działalności Towarzystwa „Pomoc dla Sierot”. 1908–1933 (1933),
Towarzystwo „Pomoc dla Sierot”, Warszawa.
Z karty żałobnej. B.P. Paweł Rotbard (1933), „Nasz Przegląd”, nr 182.
Zabawy (1914), „Nowa Gazeta”, nr 40.
Zajście na plażę (1925), „Nasz Przegląd”, nr 221.
Zawiszewska Agata (2014), *Między Młodą Polską, Skamandrem i Awan-
gardą. Kobiety piszące wiersze w dwudziestoleciu międzywojennym*,
Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin,
<https://doi.org/10.18276/978-83-7972-787-2>.
Zebrania (1915), „Nowa Gazeta”, nr 143.
Zebranie Tow. Pomocy Ubogim Matkom (1914), „Nowa Gazeta”, nr 74.

Rozalia Wojkiewicz

Lola (Leonia) Szereszewska's Young Poland “Contrasts”

Scarce information survives to this day about the life and work of Lola (born Leonia) Szereszewska née Rotbard, a Polish-Jewish poet. The article presents the effects of extensive discovery research and new biographical information about the poet and her family. It also characterises the key themes of the imagination presented in *Kontrasty* (Contrasts) – a collection of short prose poems published in 1917, inspired by the Young Poland period.

Keywords: Lola Szereszewska; poetry; Young Poland; Polish-Jewish literature.

Rozalia Wojkiewicz – dr nauk humanistycznych, adiunkt w Zakładzie Literatury Pozytywizmu i Młodej Polski na Wydziale Filologii Polskiej i Klasycznej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Rozprawę doktorską *W spektrum Wyspiańskiego. Witraż w poezji Młodej Polski – między obrazową aluzją a syntezą dążeń estetycznych epoki* obroniła z wyróżnieniem w 2019 roku. Praca uzyskała finansowanie Narodowego Centrum Nauki (grant „Preludium”), drugą nagrodę za rozprawę doktorską z dziedziny humanistyki w Konkursie im. prof. Aliny „Inki” Brodzkiej-Wald (2020), drugą nagrodę w Konkursie na najlepszą pracę doktorską z dziedziny nauk o kulturze organizowanym przez Narodowe Centrum Kultury (2020) i nominację Wydziału Filologii Polskiej i Klasycznej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu do Nagrody Prezesa Rady Ministrów (2020). Autorka książki *W spektrum Wyspiańskiego. Witraż w poezji Młodej Polski*

(Wydawnictwo IBL PAN, Warszawa 2022), wydanej staraniem Towarzystwa Literackiego im. A. Mickiewicza w ramach grantu Doskonała Nauka. Wsparcie Monografii Naukowych (Ministerstwo Edukacji i Nauki). Książka otrzymała nominację do Nagrody im. Jana Długosza (2023) i Nagrodę Rektora UAM (2024).